

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУБ'ЄКТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тетяна Подашевська
(Київ, Україна)

Статтю присвячено пошуку особливостей застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності. Автор вважає, що більшість досліджень здійснюються в царині соціальних технологій. Така ситуація звужує проблему і спрямовує її в русло соціологічних розвідок. Останній факт не дозволяє розкрити проблему з позицій соціальних комунікацій та соціально-комунікаційних технологій. Саме тому авторкою здійснено аналіз результатів досліджень вітчизняних вчених на предмет пошуку в них особливостей застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності. Проаналізовано результати наукових пошуків закордонних дослідників щодо визначення згаданих особливостей. Виокремлено і конкретизовано особливості застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності. У подальшому автор має намір збільшити обсяг аналізованих праць закордонних авторів, з метою встановлення особливостей застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності.

Ключові слова: соціально-комунікаційні технології, суб'єкти політичної діяльності, закордонні дослідники, особливості.

Статья посвящена поиску особенностей применения социально-коммуникационных технологий субъектов политической деятельности. Автор считает, что большинство исследований осуществляется в области социальных технологий. Такая ситуация сужает проблему и направляет ее в русло социологических исследований. Последний факт не позволяет раскрыть проблему с позиций социальных коммуникаций и социально-коммуникационных технологий. Именно поэтому автор осуществляет анализ результатов исследований отечественных ученых на предмет поиска в них особенностей применения социально-коммуникационных технологий субъектов политической деятельности. Анализирует результаты научных поисков зарубежных исследователей по определению упомянутых особенностей. Выделяет и конкретизирует особенности применения социально-коммуникационных технологий субъектов политической деятельности. В дальнейшем автор намерен

увеличить объем рассматриваемых работ зарубежных авторов с целью установления особенностей применения социально-коммуникационных технологий субъектов политической деятельности.

Ключевые слова: социально-коммуникационные технологии, субъекты политической деятельности, зарубежные исследователи, особенности.

The article sanctified to the search of features of application of socially-communication technologies of subjects of political activity. An author considers that most researches come true in area of social technologies. Such situation narrows a problem and approaches to sociological researches. The last fact does not allow to expose a problem from positions of social communications and social-communication technologies. For this reason, an author carries out the analysis of the results of researches of home scientists for the purpose to search in them features of application of social-communication technologies of subjects of political activity. The results of scientific searches of foreign researchers on determination of the mentioned features are analyzed. The features of application of social-communication technologies of subjects of political activity are distinguished and specified. In future an author intends to increase the volume of the examined works of foreign authors with the purpose of establishment of features of application

Key words: of socially-communication technologies, subjects of political activity, foreign researchers, features.

Актуальність дослідження ми атрибуємо такими положеннями:

1) нині відслідковується недостатня кількість досліджень особливостей застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності, оскільки мова йде пер за все про соціальні технології у політиці;

2) вивчення соціальних технологій у політиці не дає повної уяви про стан обміну інформацією (комунікацію) в політикумі;

3) визначення соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності майже не здійснений;

4) пошук і опис соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності майже є достатньо актуальним нині, оскільки в останній час (від осені 2013 року дотепер) актуальними є дострокові вибори політиків до місцевих рад, до Верховної Ради України тощо.

Проблема дослідження полягає в тому, що нині недостатньо уваги приділяється дослідженню соціально-

комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності. Переважно дослідження здійснюються в царині соціальних технологій, що звужує проблему і спрямовує її в русло соціологічних розвідок. Останній факт не дозволяє розкрити проблему з позицій соціальних комунікацій.

Важливе місце в систем соціальних комунікацій займають політичні комунікації. Їхня важливість підвищується в умовах формування і функціонування демократичної політичної системи сучасного українського суспільства. Домінантою нині є налагодження політичної комунікації — процесу передачі й обміну політичною інформацією, який структурує суспільно-політичну діяльність, формує громадську думку й здійснює політичну соціалізацію громадян з урахуванням їх потреб та інтересів. Успішність функціонування політичних комунікацій зумовлена стрімким розвитком теорії соціальних комунікацій, виникненням та удосконаленням нових комунікаційних систем і соціальнокомунікаційних технологій. Важливе місце у системі соціальних комунікацій належить комунікаційним процесам у політиці, які, наприклад, обслуговують вибори, референдуми, національні круглі столи тощо. З метою завоювання прихильності електорату сучасні професійні політики часто вдаються до інмутації суспільства завдяки соціальнокомунікаційним технологіям розбалансування, руйнування та знищення [Холод 2013]). Отже, надалі ми будемо розглядати політичну комунікацію як складник соціальних комунікацій, які, згідно з метатеорією маніпуляції, запропонованою О. М. Холодом, послугуються соціальнокомунікаційними технологіями інмутації, мутації та абмутації.

Мета дослідження. Виходячи із викладеного, ми сформулювали мету свого дослідження, яка полягає у визначенні особливостей застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності.

Завдання дослідження полягають у тому, щоб:

- 1) здійснити аналіз результатів досліджень вітчизняних вчених на предмет пошуку в них особливостей застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності;
- 2) проаналізувати результати наукових пошуків закордонних дослідників щодо визначення згаданих особливостей;

3) виокремити і конкретизувати особливості застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності.

Методи та методики дослідження. Для досягнення мети ми звернулися до таких загальнонаукових методів, як:

- аналіз як розчленування соціальнокомунікаційних технологій на їхні складники (прийоми, техніки, технології);

- синтез як об'єднання виділених раніше прийомів і технік у технології;

- абстрагування як відволікання від другорядних властивостей соціальнокомунікаційних технологій позиціонування суб'єктів політичної діяльності і зосередження на властивостях лише тих технологій, які позиціонують суб'єкти українського політикуму.

Серед емпіричних методів, які допомогли нам досягнути мети, були обрані такі:

- спостереження як цілеспрямоване й організоване сприйняття соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності;

- опис як фіксація результатів нашого спостереження за використанням згаданих технологій.

Виклад основного матеріалу й отриманих результатів.

У сучасному українському суспільстві, особливо після окупації Криму і підтримки Російською Федерацією бойовиків на Сході України, перебіг соціальнокомунікаційних процесів набув додаткової складності і багаторівневості, оскільки відбувається між різними соціальними спільнотами й інституціями у майже військовий час. Аналіз особливостей перебігу політичної комунікації як складника соціальних комунікацій, її специфічних форм та способів здійснення у суспільно-політичному житті дає уявлення про розгалужену мережу зв'язків між різноманітними політичними структурами і соціально-культурними колами широкої громадськості, стан демократичності політичної системи країни, її політичного режиму, забезпечення свободи слова, цивілізованість суспільства, його мобільність і відкритість, традиційність і сучасність. Отже, система політичної комунікації в Україні у військовий час 2014 року є поскладеною і такою, що диктує використання нових видів соціальнокомунікаційних технологій.

Визнання універсальності соціальних комунікацій допускає їхнє існування завдяки опосередкуванню двома типами комунікації: природної та соціальної. При цьому поділ комунікацій на матеріальну й духовну суперечить природі самої інформації, яка виступає предметом комунікаційної взаємодії й на певному етапі розвитку соціальних комунікацій (СК) як діяльності стає провідним фактором соціально-культурного прогресу.

Природна, наприклад, генетична комунікація має свої форми, носії, фізику процесу або технології здійснення й має більш матеріальну підставу. Соціальні комунікації не можуть бути повністю однаково описані або представлені завдяки моделі генної (природної) комунікації. У ній осмислено відбуваються або повинні відбуватися процеси соціального обміну, детерміновані суспільними потребами людини. Під впливом динаміки соціальної взаємодії знання опредметнюються й передаються засобами новітніх інформаційних технологій. Відповідно соціальні комунікації розуміються як тип соціальної цілеспрямованої взаємодії і як когнітивний процес, на який накладаються певні нормативні обмеження. Це можна вважати рівнем феноменологічного виокремлення явищ комунікацій як виду соціальної взаємодії, на відміну від іншого виду — спілкування. Визнання комунікації явищем більш високого рівня визначає положення соціальних комунікацій як її підсистеми, прояв якої обмежується межами соціальності як однієї з форм буття. Такі обмеження звужують простір об'єктно-предметного поля соціальних комунікацій [Социальные коммуникации 2009: 9-10].

Значуща інформація є перманентно присутньою на різних стадіях історичної еволюції соціальних комунікацій: довербальній (елементарні, сигнальні рухи), невербальній (ускладнені жести й фізичні рухи, знаки, міміка тощо) та вербальній (мова й усне мовлення, епістолярний елемент культури, рукописні та друківані книги, преса, документи різного профілю тощо). Інформація, фіксована у будь-якому технолого-трансляційному варіанті — друківаному, аудіо, відео, конвенціональних знаково-символічних системах, є документалізованою формою у мережі соціокультурної комунікації сучасного суспільства [Социальные коммуникации 2009: 10].

Невід'ємним, на наш погляд, компонентом сучасної соціальних комунікацій є масова комунікація — спосіб спілкування

з використанням засобів масової інформації і пропаганди, що з успіхом здійснює Російська Федерація на етапі підготовки і здійснення своєї окупаційної політики. Виникнувши з поділом суспільства на класи та появою ідеології й діючи як регулятор розподілу інформації та обміну нею, масова комунікація є дієвим механізмом соціальних комунікацій, організації інформації та управління нею, потужним засобом формування громадської думки, впливу на соціальну орієнтацію та поведінку аудиторії. Отже, в соціально-інформаційному суспільстві масова комунікація виступає засобом маніпулювання свідомістю мас, прищепленням їм панівної ідеології та моралі.

Під час аналізу досвіду вивчення соціально-комунікаційних технологій і суб'єктів політичної діяльності варто, на наше переконання, звернути увагу на те, що розвиток комунікації у соціокультурному просторі та часі спричинив появу системи соціальних комунікацій (ССК), формування та розвиток якої відбуваються відповідно у другій половині ХХ століття — на початку ХХІ століття й супроводжуються масштабною інформатизацією суспільства. Окреслюючи предмет і об'єкт, соціальні комунікації структуруються і класифікуються концептуально [Основы теории коммуникации 2003: 88]. Засновниками загальної теорії сучасних соціальних комунікацій вважають церкву та російських вчених А. В. Соколова [Соколов 2004] і В. П. Конєцьку [Конєцкая 1997]. Суть загальної теорії соціальних комунікацій, запропонованої російськими дослідниками, може бути викладена у нашій інтерпретації таким чином:

1) соціальні комунікації повинні називатися «соціальна комунікація», оскільки її предмет дослідження знаходиться в полі соціологічних знань (В.П. Конєцька) або в полі загальної метатеорії соціальної комунікації (А. В. Соколов);

2) за А.В. Соколовим, соціальна комунікація, як і будь-яка наука, містить три аспекти, а саме: онтологічний (у якому обговорюються суть аналізованого об'єкта), гносеологічний (який дозволяє пізнати об'єкт дослідження і викормити його предмет) та методологічний (який дозволяє обґрунтувати підхід та принципи наукового аналізу) [Соколов 2004];

3) за В.П. Конєцькою, методологія соціальної комунікації переживає лише момент становлення і складається

з трьох напрямів: перший — теорія соціального пізнання, другий — система методів соціального пізнання, третій — аналіз комунікаційних систем, що актуалізуються в суспільстві [Конецкая 1997].

Досліджуючи соціальнокомунікаційні технології і суб'єктів політичної діяльності, необхідно проаналізувати комунікацію з позицій генералізаційної теорії, представниками якої вважаються С. Ліпсет, Д. Літер, Т. Парсонс, С. Хангтінтон тощо. Дослідники відкидають наявність об'єктивних законів комунікації в політиці та можливість існування загальної теорії комунікації в політиці. При такому підході визнається лише існування деяких «генералізацій» у вигляді функціональних залежностей.

У межах генералізаційної теорії соціальні комунікації інтерпретуються як системне універсальне явище [Социальные коммуникации 2009: 12–13]. Становлення системи соціальних комунікацій та їхнє функціонування у сучасному світі супроводжується ефектом синергії (від грецьк. *synergos* — спільнодіючий) — взаємодії різних потенцій або видів енергії у цілісній дії. У соціологічному вимірі ефект синергії означає спільну працю в усіх галузях людської життєдіяльності як головну підвалину соціуму.

В умовах гострої конкуренції політичним силам доводиться постійно закріплювати статус та авторитет у суспільстві й реалізовувати політичні програми, здобуваючи доступ до влади. На компетентному знанні ідейно-політичних проблем і очікувань мас, а також соціально-психологічних механізмів їхньої поведінки будуються сучасні соціальнокомунікаційні політичні технології. Володіння інформацією про такі технології дає можливість успішно здійснювати політичну діяльність й цілеспрямовано формувати її стратегічно. Зарубіжний і вітчизняний досвід засвідчує, що обов'язковими принципами побудови політичних програм є: акумуляційний, інноваційний, мобілізаційний, а також принцип конкретності і ясності.

Вивчення досвіду аналізу соціальнокомунікаційних технологій неможливе, на наш погляд, без врахування політичних орієнтацій комунікантів та комунікатів, які виконують соціальну роль політичних суб'єктів. За будь-якої політичної системи суб'єкти політичного процесу намагаються управляти населенням з метою досягнення власних цілей. Але оскільки в демократичних

суспільствах фізичний примус неприпустимий, виникла потреба у створенні та розвитку технологій і механізмів реалізації політичної комунікації як засобу впливу на електорат. На думку дослідниці С. Денисюк, сучасні соціальнокомунікаційні політичні технології ґрунтуються на знаннях про людину, її суспільне та індивідуальне буття й реалізуються як системні інтелектуальні комплекси із застосуванням механізмів маніпулювання людською свідомістю [Денисюк 2010: 116–117].

Компетентний аналіз суспільно-політичної ситуації сприяє реалізації індивідуальної стратегії політичного діяча в умовах сучасного інформаційного середовища. Традиційна інфологічна система складається із знань, ідей та уявлень, фантазій, правил поведінки, вірувань, сподівань тощо й позначена наявністю тезаурусу — систематизованого набору знань про актуальні явища і процеси, підвладні обробці обчислювальною технікою (цифровою, електронною, комплексно мультимедійною) [Кожухівська 2014; Основы теории коммуникации 2003], що, без сумніву, формує комунікаційні технології як комплекси-дії за визначенням О. М. Холода [Холод 2013].

Соціальнокомунікаційні технології функціонують у сучасному інформаційному середовищі, яке трактується як гібридне, оскільки в ньому співіснують і взаємодіють традиційні та посттрадиційні зразки інформаційно-комунікаційної техніки. Відтак, як ми вважаємо, правомірно констатувати становлення новітньої соціально-комунікаційної теорії [Ільганаєва 2008].

У наукових галузях «соціальні комунікації», «соціологія», «філософія», «політологія», «психологія» феномен соціальних технологій ще не набув належного дослідження. Поняття «соціальна технологія», «комунікаційна технологія», «соціальнокомунікаційні політичні технології», «соціальна інженерія», «комунікаційний інжиніринг» та «політична інженерія» нерідко трактуються як синоніми технократизму і механіцизму, про що свідчать результати дослідження закордонних авторів [Князев 1995; Bijker Wiebe, Hughes Thomas Parke, Pinch Trevor 1987; Callon 2007 : 139-163; Callon, Rabeharisoa 2008: 230-261; Communication Technology and Social Change 2009; DeSanctis, Poole 1994: 121-147; Hughes Thomas 2000; Hughes Thomas 1994: 101-113; Latour 2005; MacKenzie, Wajcman, 1985: 6; Orlikowski, Robey 1991: 143-169; Orlikowski, Baroudi 1991: 1-28; Orlikowski 1992: 398-427].

Про особливості соціального інжинірингу повідомляє Маргарет Роуз (Margaret Rouse), яка вважає, що останній здійснює опис нетехнічного роду вторгнення, що «значною мірою спирається на взаємини людей і часто включає в себе обман інших людей, щоб зламати звичайні процедури безпеки» [Communication Technology and Social Change 2009]. На думку М. Роуз соціальний інжиніринг є нині небезпечним, тому що наша культура стає все більш залежною від інформації.

2009 року побачила світ колективна праця «Communication Technology and Social Change: Theory and Implications» («Комунікаційні технології та соціальні зміни: теорії та імплікації») [Communication Technology and Social Change 2009]. На її сторінках викладено ті ідеї, які підтверджують нашу думку про те, що поняття і категорії, якими послуговуються фахівці соціального інжинірингу і соціальнокомунікаційних технологій, частіше зустрічаються як ознаки технократизму і механізму в соціальних науках.

У констатованому легко переконатися, якщо врахувати, що, наприклад, К. Лін пропонує аналізувати соціальнокомунікаційні технології як засоби соціальних змін. Соціальнокомунікаційні технології ототожнюються, наприклад, С. Каплан, Е. Пірсі і Дж. Дженерія [Communication Technology and Social Change 2009] з комп'ютерними медійними технологіями. Останні, як вважають автори, каналізують соціальну інтеракцію. До речі, К. Оган вважає, що соціальнокомунікаційні технології є причиною глобальних змін у світі. Дослідницький колектив згаданої монографії під керівництвом К. Лін та Д. Аткин розглядає комунікаційні технології як соціальні зміни. Автори вважають, що кожна комунікаційна технологія має свої технічні можливості і здатність корелювати з іншими технологіями, що спрямовані на зміну соціальної взаємодії. Окрім того, дослідники впевнені в тому, що кожна теорія комунікаційних технологій по-різному тлумачить наслідки соціальних змін, які тягне власною реалізацією.

Колектив авторів монографії «Communication Technology and Social Change: Theory and Implications» («Комунікаційні технології та соціальні зміни: теорії та імплікації») [Communication Technology and Social Change 2009] доходить емпіричних висновків про те, що соціальнокомунікаційні технології впливають

на соціум. Останній висновок дозволяє нам у подальшому аналізувати соціальнокомунікаційні технології у діях суб'єктів політичної діяльності як прояв соціального інжинірингу.

1. Наша думка про те, що вивчення соціальнокомунікаційних технологій за кордоном спирається на технократичну базу, доводиться такими положеннями, висловленими дослідниками С. Рейчер (S. Reicher), Р. Спирс (R. Spears) і Т. Постменс (T. Postmes); Е. Гоффман (E. Goffman); Р. Райс (Rice, Ronald E.). Згадані автори пропонують «розглядати питання про взаємозв'язок між технологією і суспільством і оперативними питаннями про відносну самостійність індивіда і незалежність від соціальної структури [Reicher, Spears, Postmes 1995: 161-198]. Е. Гоффман (Erving Goffman) пропонує аналізувати зв'язок між соціальнокомунікаційними технологіями і змінами у суспільстві з позицій технологічного детермінізму. Як відомо, В. Кунц, вважав, що технологічний детермінізм показує «технічні розробки, засоби масової інформації, або технології в цілому, в якості ключового двигуна в історії і соціальних змінах у суспільстві» [Reicher, Spears, Postmes 1995: 161–198].

2. Аналіз досвіду вивчення соціально-комунікаційних технологій у діях суб'єктів політичної діяльності ми не можемо здійснювати без розгляду сучасної теорії технологій, яку називають «SCOT» – технології соціального конструювання [Goffman 1974], суть якої полягає в тому, що технології соціального конструювання не визначають людські дії, а формують їх. До засновників SCOT зачисляють Д. МакКенсі (D. MacKenzie), Дж. Вайсмана (J. Wajcman) [MacKenzie, Wajcman 1985: 6], і У. Байджкера (W. Bijker), Т. Хьюгеса (T. Hughes) і Т. Пінча (T. Pinch) [Bijker Wiebe, Hughes Thomas Parke, Pinch Trevor 1987].

Висновки. Здійснивши аналіз результатів вітчизняних і закордонних досліджень, ми дійшли висновку про те, що поставлена нами мета досягнута: визначені особливості застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності. Також було здійснено аналіз результатів досліджень вітчизняних вчених на предмет пошуку в них особливостей застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності. Ми проаналізували результати наукових пошуків закордонних дослідників щодо визначення

згаданих особливостей і виокремили та конкретизували особливості застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому ми маємо намір збільшити обсяг аналізованих праць закордонних авторів, з метою встановлення особливостей застосування соціально-комунікаційних технологій суб'єктів політичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк С.Г. Технологічні виміри політичної комунікації / С.Г. Денисюк ; М-во освіти і науки України, Вінниц. нац. техн. ун-т. – Вінниця : ВНТУ, 2010. — 275 с. : іл.
2. Ільганаєва В.О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В. О. Ільганаєва // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація. – 2008. – № 1. – С. 60–68.
3. Князев В.М. Соціальна технологія та управління політичними процесами в Україні : препринт В.М. Князев. – К., 1995. – 35 с. – (Національний ін-т стратегічних досліджень. Наукові доповіді; Вип. 38).
4. Кожухівська Р.Б. Інфологія реалізації комунікаційно моделі в Інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/678978> (дата звернення – 17.08.2014).
5. Конечкая В.П. Социология коммуникаций : учебник / В.П. Конечкая. – М.: Международный университет бизнеса и права, 1997. – 304 с.
6. Основы теории коммуникации : учеб. [под ред. проф. М.А. Василика]. – М.: Гардарики, 2003. – 615 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник [за ред. Ю.С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. – Вид-ня 2-ге, допов. і перероб. – К., 2004. – 736 с.
8. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации / А.В. Соколов. – М., 2004. – 249 с.
9. Социальные коммуникации : (теория, методология, деятельность): словарь-справочник [авт.-сост.: В. А. Ильганаева]. – Харьков : Гор. тип., 2009. – 391 с. – На обл. авт.-сост. указан как авт.
10. Холод О.М. Комунікаційні технології: підручник / О. М. Холод. – К.: ЦУЛ, 2013. — 213 с.
11. Bijker Wiebe E., Hughes Thomas Parke, Pinch Trevor J. The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology. – MIT Press, 1987. – 405 p.
12. Callon M. An Essay on Growing Contribution of Economic Markets to the Proliferation of the Social // Theory, Culture & Society, 24. – 2007. – P. 139-163.
13. Callon M., Rabeharisoa V. The Growing Engagement of Emergent Concerned Groups in Political and Economic Life // Science, Technology & Human Values. 33(2). – 2008. – P. 230-261.
14. Communication Technology and Social Change: Theory and Implications [ed. Carolyn A. Lin, David J. Atkin]. – Routledge, 2009. – 352 p.
15. DeSanctis, G. and M. S. Poole, 1994. Capturing the Complexity in Advanced Technology Use: Adaptive Structuration Theory, Organization Science, 5(2) : 121-147.

16. Hughes Thomas P. «Technological momentum,» in Albert Teich, ed., *Technology and the Future*, 8th edn., 2000.
17. Hughes Thomas P. «Technological momentum,» in Merritt Roe Smith and Leo Marx, ed., *Does Technology Drive History?: The Dilemma of Technological Determinism*, Massachusetts Institute of Technology, 1994, pp. 101-113.
18. Latour B. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. — Oxford: Oxford University Press. — 2005.
19. MacKenzie, D. and Wajeman, J. *The Social Shaping of Technology*, Milton Keynes, Open University Press. — 1985. — p. 6.
20. Orlikowski, W. J. and D. Robey 1991. *Information Technology and the Structuring of Organizations*, *Information Systems Research*, 2(2):143–169.
21. Orlikowski, W. J. and J. J. Baroudi 1991. *Studying Information Technology in Organizations: Research Approaches and Assumptions*, *Information Systems Research*, 2(1): 1-28.
22. Orlikowski, W. J. 1992. *The Duality of Technology: Rethinking the Concept of Technology in Organizations*, *Organization Science*, 3(3):398-427.
23. Reicher, S., Spears, R., & Postmes, T. (1995). *A social identity model of deindividuation phenomena*. *European Review of Social Psychology*, 6, 161-198.
24. Erving Goffman (1974). *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.scribd.com/doc/83646510/Erving-Goffman-Frame-Analysis-an-Essay-on-the-Organization-of-Experience-1974> (дата звернення: 28.03.2014).
25. Short, J. A., Williams, E., & Christie, B. (1976). *The social psychology of telecommunications*. — London: Wiley [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Social_presence_theory (дата звернення: 10.03.2014).

LITERATURA

1. Denysyuk, S. G. (2010). *Tehnologichni vymiry politichnoi komunikacii. M-vo osvity i nauky Ukrainy, Vinnits. nat. techn. Un-t. Vinnitsa: VNTU, 275 s. : il. (in Ukraine)*.
2. Ilganajeva, V.A (2008). *Instytualizacija sotsialno-komunikacijnoi sfery suspilstva. Osvita regionu: politologija, psihologija, komunikacija. № 1. S. 60–68 (in Russia)*.
3. Kniazev, V. M. (1995). *Sotsialna tehnologija i upravlinna politychnymy protsesami v Ukraini: Natsionalnyj institut strategichnyh doslidzen. Naukovi dopovidi preprint K., 35 c. Vyp. 38) (in Ukraine)*.
4. Kozuhivska R. B. *Infologija realizatsiji komunikacijnoi modeli v Interneti [Elektronnyj resurs] – dspace.udpu.org.ua: 8080jspuihandle678978 (data zvernena – 17.08.2014). (in Ukraine)*.
5. Konetckaya, V. P. (1997). *Sociologija kommunykatsii: uchebnik. M: Mezhdunarodnyj universitet biznesa i prava. 304 s. (in Russia)*.
6. *Osnovy teorii kommunykatsii [pod red. prof. M. A. Vasylyka]. M.: Gardarica. 615 s. (in Russia)*.
7. *Politologichnyj enciklopedichnyj slovník [za red. Y. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka]. Vyd-na 2-ge, dopov. i pererob. K.. 736 s. (in Ukraine)*.
8. Sokolov, A. V. (2004). *Obschaja teorija sotsyalnoy kommunykatsii. M. 249 s. (in Russia)*.
9. *Sotsyalnyje kommunykatsii: (teorija, metodologija, dejatel'nost): slovar-spravochnik (2009). [avt.-sost.: V. A. Ylganaeva]. Harkov: Gor. Tip. 391 s. (in Russia)*.

10. Holod, O. M. (2013). *Komunikacijni tehnologiji*. K.: TSUL. 213 s. (in Ukraine).
11. Bijker, Wiebe E. & Hughes, Thomas Parke & Pinch, Trevor J. (1987). *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. — MIT Press. 405 p.
12. Callon, M. (2007). An Essay on Growing Contribution of Economic Markets to the Proliferation of the Social. *Theory, Culture & Society*, 24. P. 139-163.
13. Callon M., Rabeharisoa V. (2008). The Growing Engagement of Emergent Concerned Groups in Political and Economic Life. *Science, Technology & Human Values*. 33(2). P. 230–261. (in English).
14. *Communication Technology and Social Change: Theory and Implications (2009)*. red. Carolyn A. Lin, David J. Atkin], Routledge, 352 p. (in English).
15. DeSanctis, G. and M. S. Poole (1994). Capturing the Complexity in Advanced Technology Use: Adaptive Structuration Theory, *Organization Science*, 5(2) : 12-147. (in English).
16. Hughes Thomas P. (2000). «Technological momentum,» in Albert Teich, ed., *Technology and the Future*, 8th edn.(in English).
17. Hughes Thomas P. (1994). «Technological momentum,» in Merritt Roe Smith and Leo Marx, ed., *Does Technology Drive History?: The Dilemma of Technological Determinism*, Massachusetts Institute of Technology, pp. 101-113. (in English).
18. Latour B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press. (in English).
19. MacKenzie, D. and Wajcman, J. (1985). *The Social Shaping of Technology*, Milton Keynes, Open University Press. p. 6. (in English).
20. Orlikowski, W. J. and D. Robey (1991). Information Technology and the Structuring of Organizations, *Information Systems Research*, 2(2):143-169. (in English).
21. Orlikowski, W. J. and J. J. Baroudi (1991). Studying Information Technology in Organizations: Research Approaches and Assumptions, *Information Systems Research*, 2(1):1–28. (in English).
22. Orlikowski, W. J. (1992). The Duality of Technology: Rethinking the Concept of Technology in Organizations, *Organization Science*, 3(3):398-427. (in English).
23. Reicher, S., Spears, R., & Postmes, T. (1995). A social identity model of deindividuation phenomena. *European Review of Social Psychology*, 6, 161-198. (in English).
24. Erving Goffman (1974). *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience* [Elektronnyj resurs]. — Rezym dostup: <http://ru.scribd.com/doc/83646510/Erving-Goffman-Frame-Analysis-an-Essay-on-the-Organization-of-Experience-1974> (data zvernena – 28.07.2014). — Nazva z ekranu. (in English).
25. Short, J. A., Williams, E., & Christie, B. (1976). *The social psychology of telecommunications*. — London: Wiley [Elektronnyj resurs]. — Rezym dostup: http://en.wikipedia.org/wiki/Social_presence_theory (data zvernena – 13.08.2014). — Nazva z ekranu.